

Pr. conf. univ. dr. CONSTANTIN JINGA: Antim Ivireanul, *Evanghelie*, 1697, ediție critică și studiu filologico-lingvistic de Roxana Vieru și Adina Chirilă, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Colecția „Fontes Traditionis”, Iași, 2021.

O frumoasă colaborare între Literele ieșene și cele timișene a rodit recent prin scoaterea la lumină, cu uneltele filologiei, a unei comori de rafinat meșteșug biblic, liturgic și nu numai. Autoarele volumului pe care ne pregătim să-l prezentăm sunt Lect. Univ. Dr. Roxana Vieru, de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Conf. Univ. Dr. Adina Chirilă, de la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest din Timișoara – ambele reputate specialiste în studiul limbii române vechi. Astfel, Roxana Vieru a mai publicat în anii din urmă studii minuțioase cu privire la monumente de limbă și de literatură română veche, dintre care spicuiem: *Tetraevangelul* Diaconului Coresi, *Evangheliarul de la Sibiu*, *Floarea Darurilor*, *Psaltirea Hurmuzaki*, *Psaltirea Voronețeană* ș.a. La rândul ei, Adina Chirilă a publicat între multiple studii de referință, două lucrări deosebit de importante chiar despre Mitropolitul Antim Ivireanul: *Limba scrierilor lui Antim Ivireanul* și *Proiectul cultural al mitropolitului Antim Ivireanul*.

Ediția de față a *Evangheliei* Mitropolitului Antim Ivireanul a apărut în colecția *Fontes Traditionis*, coordonată de către Prof. Univ. Dr. Eugen Munteanu, completând firesc o listă deja bogată de editări și de studii filologice cu privire la documente fundamentale pentru cultura și pentru gândirea religioasă veche din spațiul carpato-danubiano-pontic, cum ar fi: *Dosoftei - Parimiile preste an, 1683* (Mădălina Ungureanu), *Ilie Miniat - Cazanii, 1742* (Cristina Crețu), *Constantin Diaconovici-Loga - Orthografia sau dreapta scrisoare pentru îndreptarea scriitorilor limbii românești, 1818* (Loredana-Liliana Buzoianu), *Rugăciunea „Tatăl nostru” în limba română. Studiu istorico-filologic* (Iosif Camară) – pentru a menționa doar o mică parte dintre volumele deja apărute. Cele două specialiste într-ale filologiei redau publicului contemporan un document de importanță majoră, altfel destul de greu accesibil, fiind păstrat în colecțiile Academiei Române din București, cu numărul de inventar 467. Documentul de bază a fost descoperit în biblioteca mănăstirii Turbați, către care a fost donat încă din anul 1698, chiar de către Mitropolitul Antim. Exemplarul este descris în amănunțime în „Nota asupra ediției”, unde sunt menționate și însemnările de pe filele cărții, deosebit de utile în studiile efectuate asupra ei. Ediția mai conține și o serie de reproduceri în facsimil de o înaltă calitate tipografică, ceea ce permite cititorului un contact apropiat cu textul original.

Prima parte a volumului recenzat conține un studiu filologic amplu, care surprinde câteva date despre personalitatea lui Antim Ivireanul, considerând rolul jucat de acesta într-un context istoric în care Biserica românească ar fi fost oarecum pe punctul de a înlocui slavona, ca limbă de cult, cu greaca. Tendința aceasta este aplicat discutată, fiind luată în considerare mai degrabă ca o ipoteză de lucru, în absența unor dovezi clare care să ateste o intenție programatică în sensul acesta.

Pornind de la un fragment semnat chiar de către Mitropolitul Antim, din prefața *Molitvelnicului* din 1709, autoarele arată pas cu pas modul cum demersurile întreprinse de către ierarh de aci încolo vor conduce de fapt la opțiunea fără echivoc de a adopta ca limbă a cultului chiar limba română. Astfel, sunt trecute în revistă cu scurte prezentări o serie de tipărituri din perioada de păstorire a lui Antim Ivireanul, care atestă în mod evident această direcție. *Evanghelia de la Snagov* (1697) se înscrie în mod firesc între acestea. Sunt analizate posibilele surse folosite pentru această tipăritură, textul de bază utilizat și raporturile cu alte Evanghelii publicate în acest areal geografic, în acea epocă. Studiul filologic oferă exemple directe, prezintă în paralel fragmente din ediții diferite, evidențiază particularități și fenomene lingvistice care ar putea contura raporturile dintre acestea.

A doua parte este dedicată unui studiu lingvistic minuțios. Sunt analizate și prezentate aici particularitățile fonetice, morfologice și lexicale prezente în text. Secțiunea aceasta este deosebit de interesantă și din punct de vedere teologic, pentru că permite observarea modului cum textul urmează chiar și în raporturile dintre cuvinte și în alegerea unor lexeme anume, unei gândiri fidele față de învățătura de credință a Bisericii. Capitolul dedicat lexicului sistematizează termenii analizați în funcție de originea lor (latină, slavă, grecească, maghiară), arătând sensul contextual al acestora și deschizând înspre evoluția lor ulterioară. Prezentarea lexicului evanghelic cu instrumentele lingvisticii generale, ale istoriei limbii și ale pragmaticii lingvistice poate fi de un real folos pentru studiile biblice, pentru o mai bună înțelegere a unor termeni și chiar pentru contribuția acestora la dinamica gândirii teologice din spațiul românesc.

Partea cea mai amplă a acestei ediții este dedicată, de bună seamă, textului propriu-zis al *Evangheliei*. Astfel, aici este redat în transliterare cu grafie latină textul integral al *Evangheliei de la 1697*, cu secțiunile introductive și viețile sfinților evangheliști aferente fiecăreia dintre cele patru Evanghelii în parte. Pericopele evanghelice sunt înșiruite după rânduiala citirii duminicale, cu începere din Sfânta și Marea Duminică a Paștilor. La finalul pericopelor sunt trecute și Evangheliile Învierii, după care vine rânduiala pericopelor după praznice și după „minologhion”, precum și pericopele rânduite a se citi în felurite împrejurări. *Evanghelia* se încheie cu un colofon specific tipăriturilor bisericești, dar mai cu seamă traducerilor biblice și patristice din creștinismul răsăritean.

Aparatul critic al ediției conține o bibliografie atent structurată și de folos pentru o documentare temeinică ulterioară și cu un indice lexical util nu doar în vederea continuării unui studiu filologic, ci și pentru eventuale studii biblice și de traductologie biblică aprofundate.

Evangheliarul a fost și este în continuare una dintre cărțile esențiale ale Bisericii Ortodoxe, iar Mitropolitul Antim Ivireanul a fost fără îndoială unul dintre cărturarii de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române și ai culturii românești, în general vorbind. Strădania cărturărească a doamnelor Roxana Vieru și Adina Chirilă reprezintă o importantă contribuție la recuperarea acestor valori perene, la readucerea lor în actualitate și la supunerea lor spre studiu și luare aminte, noilor generații de învățăcei într-ale teologiei, într-ale limbii, într-ale vorbirii cu meșteșug, cu înțeles și cu miez duhovnicesc.